Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa

EMMI LAHTI

Väitöksenalkajaisesityelmä Helsingin yliopistossa 19. joulukuuta 2019

Ajankohtaisista tapahtumista, ilmiöistä ja uutisista keskustellaan vilkkaasti verkossa. Erilaiset verkkokeskustelualustat mahdollistavat sen, että kuka tahansa voi tuoda ilmi omia mielipiteitään, asenteitaan ja kannanottojaan muille sekä osallistua erilaisiin keskusteluihin. Verkon keskustelupalstoilla kädyt keskustelut polarisoituvat herkästi, ja ne ovat usein tunnepitoisia, toisinaan jopa aggressiivisia ja vaihtelevia argumentoinnin tasoltaan.

Maahanmuuttokeskustelu on yksi esimerkki tällaisesta keskustelusta, jota käydään aktiivisesti erilaisilla verkkoalustoilla ja jossa tunteet kuumenevat sekä mielipiteet ja asennoituminen polarisoituvat. Keskustelussa esitetään paljon suoria väitteitä ja argumentteja sekä ilmaistaan vahvoja tunteita. Lisäksi aiheeseen eri tavoin suhtautuvat jakautuvat enenevissä määrin omiin rintamiinsä. Näitä rintamia vahvistetaan, ja samalla pyritään erottautumaan toisesta osapuolesta ja mitätöimään eri mieltä olevat keskustelijat. Tällöin jää hyvin vähän – jos ollenkaan – tilaa rakentavalle keskustelulle ja yhteisymmärryksen löytymiselle.

Tällaista keskustelua olen väitöskirjassani analysoinut. Tutkimukseni tavoitteena on ollut selvittää, miten maahanmuuttokeskustelussa rakennetaan todellisuutta sekä argumentaatiota keskustelijoiden yhteistyönä. Toisin sanoen miten omassa samanmielisten kuplassa rakennetaan ja vahvistetaan yhdessä käsityksiä maahanmuutosta sekä miten tiimiyydytään samanmielisten kanssa ja toisaalta syvennetään kuilua niihin, jotka ovat eri mieltä. Kielentutkijana olen kiinnittänyt huomioni kieleen ja kielenkäyttöön: millä kielellisillä keinoilla keskustelu rakentuu sellaiseksi kuin se rakentuu.

Tutkimukseni aineistona on ollut maahanmuuttoaiheisia verkkokeskusteluja Suomi24-keskustelufoorumilta. Suomi24 on Suomen suurimpia sosiaalisen median palveluita, ja se tunnetaan erityisesti juuri keskusteluistaan. Suomi24-foorumin keskustelut ovat avoimia, eli keskusteluihin voi osallistua kuka tahansa. Foorumille ei tarvitse rekisteröityä, mikä tarkoittaa, että keskusteluun voi osallistua anonyymina. Ano-

nyymiys antaa mahdollisuuden esittää sellaisiakin näkemyksiä tai asenteita, joiden esiin tuominen kasvokkaisessa keskustelussa tai muuten tunnistettavasti olisi sosiaalisesti hankalaa tai mahdotonta (Harju 2018: 53).

Tutkimusaineisto on kerätty elokuulta 2015, jolloin Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrä merkittävästi kasvoi. Muuttunut tilanne turvapaikanhakijoiden määrässä sai aikaan sekä solidaarisuuskampanjoita että pakolaisia ja turvapaikanhakijoita vastustavia liikkeitä (Kivikuru, Maasilta & Nikunen 2018: 7). Maahanmuuttoon liittyvä keskustelu oli ollut vuosia vilkasta, mutta vuoden 2015 tapahtumat vilkastivat keskustelua entisestään. Tällöin keskustelu myös muuttui entistä asiattommaksi.

Tutkimusaineistoni koostuu 117:stä Suomi24-foorumin keskusteluketjusta. Viestejä ketjuissa on yhteensä noin 2 400. Suurin osa aineistoni viesteistä vastustaa maahanmuuttoa, mutta aineistossa on myös viestejä, joissa maahanmuuttoon suhtaudutaan positiivisesti ja joissa esimerkiksi puolustetaan maahanmuuttajien ja pakolaisten oikeuksia. Keskustelu on selvästi jakautunut kahtia kahden vastakkaisen osapuolen välille, eikä keskustelussa ole tilaa eri näkökulmia pohtivalle tai rakentavalle keskustelulle.

Tutkimuksessani olen keskittynyt erityisesti neljään näkökulmaan. Ensimmäinen näistä on, millainen kuva maahanmuuttajista keskustelussa rakentuu ja millaisin kielellisin keinoin kuva rakennetaan. Analyysieni pohjalta voin sanoa, että maahanmuuttajat rakentuvat keskustelussa toistuvasti taloudelliseksi rasitteeksi, hyväksikäyttäjiksi, vaaraksi ja uhaksi sekä liian erilaisiksi suomalaisiin verrattuna. Näitä kuvia rakennetaan esimerkiksi erilaisten nimitysten käytöllä, kuten nimeämällä maahanmuuttajia *loisiksi*, *elintasopakolaisiksi*, *roistoiksi* ja *kaapunaisiksi*. Kuvia rakennetaan ja vahvistetaan myös toistuvasti esittämällä maahanmuuttajat tietyissä rooleissa ja tiettyjen toimintojen osallisina, kuten rikosten tekijöinä, rahan vastaanottajina sekä esimerkiksi outoina pukeutujina ja kovaäänisinä puhujina.

Toiseksi olen tarkastellut sitä, mitä muita ryhmiä keskustelussa nimetään ja millaista kuvaa näistä rakennetaan. Näihin kuuluvat sekä keskustelun osapuolet että muut keskustelussa usein nimetyt ryhmät. Keskustelussa rakentuu kaksi vastakkaista osapuolta, jotka pyrkivät esittämään toisensa tyhminä ja lapsellisina. Lisäksi vastapuolen ajatukset ja mielipiteet esitetään tiedettyinä ja vastapuolen kantoja yksinkertaistetaan ja väaristellään, jotta ne olisi helpompi kumota. Tällöin on kyse niin sanotusta olkinukkeargumentista, eli sellaisesta argumentoinnin virheestä, joka perustuu vastapuolen kannan yksinkertaistamiseen tai väaristelyyn ja tämän muunnellun kannan kumoamiseen. Tällaisella yksinkertaistuksella ja tahallisella väarinymmärtämisellä on helppo muokata vastustajan näkökanta sellaiseen muotoon, jonka ”jokainen täysjärkinen ihminen” hylkäisi. (Ylikoski 1998: 166.)

Muita keskustelussa usein esiintyviä ryhmiä ovat suomalaiset, poliitikot, Suomi ja media. Suomalaisista rakennetaan usein kuvaa uhreina ja maahanmuuttajien vastakohtana, joilta otetaan rahaa ja jotka joutuvat kärsimään. Poliitikkoja, päättäjiä ja median edustajia kritisoidaan vääränlaisesta toiminnasta, kuten tyhjästä puheesta sekä asioiden pimittämisestä ja väaristelystä. Aineistosta nousevat esiin myös epäilyt päättäjien, punavihreiden ja median salaliitosta, jossa maahanmuuttajia ja pakolaisia tuotaisiin Suomeen joidenkin tahojen omien etujen ajamisen vuoksi.

Kolmantena tarkasteluni kohteena ovat olleet keskustelun argumentointi ja argumentoinnin strategiat. Maahanmuuttoa vastustavissa viesteissä pääväitteeksi hahmotuu: maahanmuuttopolitiikkaa on tiukennettava. Tätä väitettä sekä negatiivisia asenteita maahanmuuttajia kohtaan perustellaan sillä, että maahanmuuttajat ovat taloudellinen rasite, hyväksikäyttäjiä, vaarallisia sekä liian erilaisia suomalaisiin verrattuna. Argumentointiin käytetään lisäksi erilaisia strategioita, kuten vahvoja vastakkainasetteluja, vertailua, uhkakuvia, kertomuksia sekä lukumääriä ja tilastoja.

Uhkakuvat perustuvat usein niin sanotulle kaltevan tason argumentille, jossa oletetaan, että jokin tapahtuma tai päätös johtaa välttämättä johonkin toiseen tapahtumaan tai päätökseen ja näin syntyy seurausten ketju, joka päättyy väistämättä huonoon, ei-toivottuun asiointilaan (ks. esim. Walton 1995: 54–56; Ylikoski 1998: 169). Oletetaan esimerkiksi, että kun otetaan pieni määrä pakolaisia, on olemassa jokin seikka tai mekanismi, joka aiheuttaa yhä suuremman ja suuremman pakolaisten määrän, mikä taas väistämättä johtaa esimerkiksi yhteiskunnan tuhoutumiseen.

Osa keskusteluissa esiintyvistä kertomuksista on muun muassa urbaaneja legendoja, joita kierrätetään foorumista ja keskustelusta toiseen ja joiden todenperäisyyttä ei ole tarkistettu ja joille ei anneta lähteitä. Kertomuksissa saatetaan antaa yksityiskohtia ja kuvailla tapahtumia tarkkaan, mutta niiden todenperäisyys jää usein tulkinnanvaraiseksi. Sama koskee erilaisten lukumäärien ja tilastojen esittämistä. Aineistossa esitetään esimerkiksi rahasummia ja laskelmia siitä, kuinka paljon rahaa maahanmuuttajiin ja pakolaisiin kuluu. Samoja lukumääriä kierrätetään keskustelusta toiseen, mutta niille ei yleensä anneta lähteitä, niiden todenperäisyyttä ei tarkisteta eikä niitä suhteuteta mihinkään, jolloin lukija ei voi tietää, mikä on paljon ja mikä on vähän. Lukumäärät ja tilastot luovat kuvaa täsmällisyydestä ja uskottavuudesta. Lisäksi ne etäännyttävät ja pelkistävät maahanmuuttajat pelkiksi tilastoiksi, jolloin inhimillisyys jää taka-alalle (Horsti 2005: 236).

Neljäntenä olen tarkastellut sitä, miten keskustelijat ilmaisevat samanmielisyyttä ja erimielisyyttä toisten keskustelijoiden kanssa eli miten keskustelijat rakentavat yhteenkuuluvuutta samanmielisten kanssa ja toisaalta erottautuvat niistä, jotka ovat eri mieltä. Niitä, joiden kanssa ollaan samaa mieltä, kannatetaan vahvasti ja heille annetaan varauksettomia kehuja, kuten *erittäin hyvin sanottu, hyvä kirjoitus ja täysin totta, olet pilkulleen OIKEASSA ja Kumpa Suomessa olisi pääministerinä sinä*.

Erimielisten keskustelijoiden väitteet ja argumentit pyritään suoraan kiistämään tai kyseenalaistamaan esimerkiksi haastavilla kysymyksillä. Lisäksi usein hyökätään henkilöä kohtaan, jolloin pyritään mitätöimään koko keskustelija. Tyypillistä on käyttää erilaisia halventavia nimityksiä, kuten *idiootti, imbesilli, tyhmä, epäanalyyttinen, vajakki*. Kun mitätöidään koko keskustelija ja esitetään tämä typeränä ja naurunalaisena, pyritään osoittamaan, ettei tämän näkökulmia, väitteitä ja argumentteja tarvitse ottaa tosissaan. Tällöin mahdollisesti myös oma kanta saadaan näyttämään järkevämältä. Haukkuja esittävät samalla tavalla keskustelun molemmat osapuolet.

Verkon eri palstoilla käytävät keskustelut, kuten maahanmuuttokeskustelu, ovat täynnä argumentointia, kannanottoja ja mielipiteen ilmauksia, mutta argumentoinnin rakentamiseen kiinnitetään yleensä melko vähän huomiota. Niinpä argumenttien purkaminen osiin ja argumentoinnin mekaniikkojen tarkastelu on tämän työn keskeinen

anti. Mekaniikkojen tarkastelu sekä taustalla olevien oletusten, arvojen ja yhteiseksi hahmotettavan tiedon esiin tuominen valaisee keskustelun logiikkaa.

Niinpä tutkimukseni lisää ymmärrystä siitä, miten keskustelu verkossa rakentuu ja millaisia argumentteja ja argumentointikeinoja verkkokeskustelussa käytetään. Tutkimus lisää myös ymmärrystä siitä, millaisin keinoin ja mekanismein samanmielisten kuplat rakentuvat ja vahvistuvat ja miten syvennetään kuilua niihin, jotka ajatellaan vastapuoleksi tai vastustajiksi.

Verkkokeskustelun argumentointistrategioiden kartoittamista voidaan hyödyntää esimerkiksi argumentointitaitojen opettamisessa ja kouluttamisessa. Lisäksi argumentointistrategioiden ja niihin liittyvien mahdollisten ongelmien kartoittamista voi hyödyntää medialukutaidon opetuksessa. Argumentointistrategioihin liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi epäluotettavien auktoriteettien käyttö, uutisten virheellinen lainaaminen, vastakkainasetteluiden rakentaminen sekä palstalta ja keskustelusta toiseen kiertävät kertomukset, joille ei anneta lähdettä.

Suuri osa kansalaiskeskustelusta käydään verkossa, joten verkkokeskustelun mekaniikkojen tunteminen on tärkeää. Verkkokeskustelua on tarpeen analysoida ja tuntea siksikin, että verkkokeskustelussa esiintyvät argumentit, retoriikka ja puhetavat jäävät harvoin ainoastaan verkkofoorumeille. Verkkokeskustelussa esitetyt ja rakennetut argumentit leviävät helposti myös valtamedian käyttöön. Näin ne vaikuttavat siihen, millaiset näkemykset ovat uskottavia, millaiset puhetavat ovat hyväksytyjä ja ketkä pääsevät ääneen, kun puhutaan maahanmuutosta. (Mäkinen 2016: 249.) On tavallista, että journalismissa ja verkkokeskusteluissa kierrätetään samoja puheenvuoroja, ja se vaikuttaa ihmisten käsitykseen siitä, millaista kieltä julkisessa keskustelussa sopii käyttää (Maasilta 2012). Demokraattisessa yhteiskunnassa julkinen keskustelu on yhteydessä poliittisiin argumentteihin, ja aineistossa tulee esiin pyrkimys vaikuttaa politiikkaan tai Suomen toimintaan.

Tutkimuksen tulokset ovat monella tapaa odotuksenmukaisia. Erityisesti niissä kuitenkin tulee ilmi se, miten keskenään samanmieliset keskustelijat rakentavat argumentaatiota yhdessä sekä tukevat vahvasti toisiaan. Toisille annetut keuhut ja kannatus voivat myös osaltaan kannustaa tällaisen keskustelun jatkamiseen.

Tutkimuksessani olen analysoinut tietyn keskustelupalstan ja tietyn ajanjakson keskusteluja. Näissä keskusteluissa painottuvat erityisesti maahanmuuttovastaiset mielipiteet ja näkyvissä on hyvin selkeä keskustelun osapuolten kahtiajako. Jatkossa olisi tärkeää löytää ja analysoida myös sellaisia puheenvuoroja ja puhetapoja, joilla erottautumisen sijaan pyritään rakentamaan yhteisymmärrystä. Jospa siten voitaisiin löytää keinoja rakentavampaan keskusteluun.

Lähteet

- HARJU, AULI 2018: Suomi24-keskustelut kohtaamisen ja törmäysten tilana. – *Media & viestintä* 41 s. 51–74. <https://doi.org/10.23983/mv.69952>.
- HORSTI, KARINA 2005: *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampere University Press.

- KIVIKURU, ULLAMAIJA – MAASILTA, MARI – NIKUNEN, KAARINA 2018: Johdanto. – Mari Maasilta & Kaarina Nikunen (toim.), *Pakolaisuus, tunteet ja media* s. 7–20. Tampere: Vastapaino.
- MAASILTA, MARI 2012: Perinteinen ja sosiaalinen media ruokkivat toinen toisiaan. – Mari Maasilta (toim.), *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit* s. 23–51. Tampere: Tampere University Press.
- MÄKINEN, KATARIINA 2016: Maahanmuuttovastainen internet-aktivismi, uusliberaali ideaal kansalaisuus ja ylijäämäihmiset. – Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis & Jussi Ojajärvi (toim.), *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa* s. 247–276. Tampere: Vastapaino.
- WALTON, DOUGLAS 1995: *A pragmatic theory of fallacy*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- YLIKOSKI, PETRI 1998: Kuinka argumentti voi epäonnistua. – Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* s. 158–175. Helsinki: Gaudeamus.

Emmi Lahti: *Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2019.
Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5707-2>

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi